

21. Yüzyıl, Türkiye ve Sivil Toplum

COŞKUN CAN AKTAN*

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız yüzyılın son çeyreğinde dünyada önemli gelişmeler yaşanmıştır ve halen de yaşanmaktadır. Dünyada reform rüzgârları esmektedir. Modern toplumdan post-modern topluma geçiş yönünde yeni ilkeler benimsenmekte ve yeni yükselen değerler toplumları geleneksel değerlerden koparmaya ve değişime zorlamaktadır.

Dünya ülkeleri genel olarak gözlemlenildiğinde toplumlar arasında sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo kültürel açılardan önemli farklılıklar olduğu hemen dikkat çekmektedir. Kimi ülkeler hâlâ tarıma dayalı geleneksel ekonomi yapısı ile modern-öncesi toplumun genel özelliklerine sahip bulunmaktadır. Kimi ülkeler ise, sanayi toplumunun değerlerini ve özelliklerini muhafaza etmektedir. Bunun yanında, gelişmiş ülkeler sanayileşmenin ve modernleşmenin ötesine adım atarak 2000'li yılların post-modern dünyasına kendilerini hazırlamaktadırlar.

Bilişim teknolojisindeki gelişmeler ve siberetik devrim, ülkeleri diğer toplumlardaki gelişmelerden ve değişimlerden kolayca haberdar etmekte ve reform ve değişim taleplerini artırmaktadır. İlk çağ düşünürü Herakli-

tus'un dediği gibi "herşey değişir ve hiçbir şey aynı kalmaz." Yakın çağ düşünürlerinden Benjamin Disraeli'nin "ilerleyen bir toplumda değişim kaçınılmazdır" sözü de doğruluğunu dünyadaki gelişmelerle kanıtlamaktadır.

Dünyada değişim ve reform rüzgârları eserken bazı toplumlar yeni yükselen değerlere şüphe ile bakmaya devam etmekte, bazı toplumlar ise, statükonun tiranlığından kendilerini kurtaramamaktadırlar. Ülkemizde de 1980'li yılların başlarında yerleşmeye başlayan değişim ve reform talepleri giderek artmaktadır. Ancak Türkiye'de bu konuda henüz ciddi, kararlı ve cesaretli adımlar atılmış değildir. Toplumumuzu 2000'li yılların post-modern dünyasına taşıyacak sanayi ve bilgi toplumu projeleri, stratejileri ve hedefleri henüz oluşturulmuş ve üzerinde uzlaşma sağlanılmış değildir. Diğer ülkelerde olduğu gibi bizim toplumumuzda da statüko her ne kadar "beylik görüş" satmaktan kendisini alıkoymasa da değişim ve reforma karşı olmayı sürdürmektedir.

Yeni dünya düzeninde Türkiye'nin yerini alabilmesi için, bir yeni toplumsal sözleşmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Türk toplumunun iyi bir sosyal düzenin temel ilke ve kurumları üzerinde anlaşması ve uzlaşması gerekmektedir. Daha öz bir ifadeyle, Türkiye'nin değişim ve reformun temel ilkelerini ve hedeflerini ortaya koyan bir toplumsal vizyona ihtiyacı bulunmaktadır.

* Doç. Dr. Coşkun Can AKTAN, 9 Eylül Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi

I- İnsanın Doğası, Hakları ve Özgürlükleri

1. Birey (insan) toplumda en değerli ve temel varlıktır. "Toplum", "halk", "devlet", "millet" gibi bütünler hiçbir zaman bireyin üstünde kabul edilemezler. Birey hiçbir kollektiviteye feda edilemez. Birey "somut" bir varlık, toplum ise "soyut" bir gerçektir.

2. Bireycilik, insanı merkez kabul eden ve insan hak ve özgürlüklerini temel amaç olarak kabul eden bir felsefi öğretilerdir. Bireycilik, sivil toplum düzeninin temel ilkelerinden birisidir.

3. Sosyal düzen, insan eylem ve davranışlarının sonucunda oluşur. İnsanın doğasını tanımadan ve anlamadan iyi bir sosyal düzen oluşturmak mümkün değildir.

4. İnsanın doğasında iyilikler ve kötülükler birlikte mevcuttur. Bireyci felsefede, insan doğası itibariyle, kendi yararını ve çıkarını düşünen bir varlık olarak kabul edilir.

5. Sosyal düzende insanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez ve devredilemez "doğal hakları" mevcuttur. Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, baskıya karşı direnme hakkı gibi doğal haklar, devletin bir siyasi kurum olarak henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde dahi varolmuştur.

6. Doğal haklar, devletin vatandaşlarına bahsettiği haklar değildir. Bunlar insanın en "tabii" haklarıdır. İnsanların doğal durumdan çıkmalarının ve siyasi toplumun egemenliği altına girmelerinin tek nedeni doğal hakların güvence altına alınmasıdır.

7. Asıl özgürlük "negatif" özgürlüktür. Negatif özgürlük; vatandaşların, başkalarının özgürlüklerini sınırlandırmadıkları sürece bir şeyi yapmak ya da yapmamak konusunda serbest olmalarını ve dışarıdan (devletten ve diğer vatandaşlardan) bir zorlamanın, engellenin ya da müdahalenin olmaması anlamına gelir. İyi bir sosyal düzende "özgürlük" (serbestlik=hürriyet) "sine qua non" (olmazsa olmaz) bir ilkedir.

8. Hak kavramı, hem pozitif, hem de negatif bir anlam taşır. Negatif haklar, insanın

doğal haklarıdır. Negatif haklar, devletin insanlara lutfettiği ya da bahsettiği haklar değildir. Yaşama hakkı ve baskılara karşı direnme hakkı gibi haklar, negatif özellikte doğal haklardır.

9. Pozitif haklar, bizzat devlet tarafından vatandaşlara sağlanan haklardır. Sosyal güvenlik hakkı ya da eğitim hakkından sözedildiğinde, bu hakların devlet tarafından vatandaşlara sağlanması anlaşılır. Pozitif haklar, devlete bir takım görev ve sorumluluklar yükler. Pozitif hak olarak adlandırılan şeyler, mutlaka devletin bir takım edimler ifa etmesini ve somut önlemler almasını gerektirir.

10. Pozitif hakların (ekonomik ve sosyal hakların) kapsamının genişlemesi devletin görev ve fonksiyonlarını artırır. Devletin faaliyet alanının aşırı genişlemesi ise, insanın özgürlükleri üzerinde ciddi bir tehlike oluşturur.

11. Özellikle, 19. yüzyılda ekonomik ve sosyal hakların kapsamı genişleyerek başta 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi olmak üzere bir çok ülkenin anayasalarına girmiştir. Eğitim hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğlence ve dinlenme hakkı, iyi yaşam hakkı, seyahat hakkı ve benzeri hakların anayasalarda yer alması, devletin bu alanlarda önlemler alması ve ekonomiye müdahale etmesi sonucunu doğurmuştur. Ekonomik ve sosyal hakların kapsamının genişlemesi bireysel sorumluluk ve teşebbüs gücünü zayıflatmış, ayrıca, herşeyi devletten bekleyen paternalistik devlet zihniyetini toplumda yaygınlaştırmıştır.

12. Hak olarak ifade edilen "ideal"lere ulaşmak elbette insanlığın amacıdır. Ancak herşeyi "hak" olarak görmeye başlayınca bu devletin aşırı büyümesi ve genişlemesi tehlikesini de beraberinde getirir.

13. İnsan doğası itibariyle özgür yaratılmıştır. Ancak insan, eylemlerinde ve davranışlarında sınırsız bir özgürlüğe sahip olamaz. Özgürlüğün, başkalarının hakları ve özgürlüklerini ihlal etmeyecek bir şekilde kullanılması gerekir.

14. Devletin varoluş sebebi, insanın doğal haklarının ve özgürlüklerinin korunma-

sıdır. Güvenlik, adalet ve yargı gibi hizmetleri üstlenecek bir minimal devlet, özgürlüklerin güvence altına alınması için gereklidir. Devletin varlığı, özgürlüklerin korunması için bir zorunluluktur.

15. Birey, "toplumsal sözleşme"ye dayalı olarak oluşturulmuş olan devletin ve yasaların koyduğu emir ve talimatlara uymak durumundadır. Bu, bireyin özgürlüğünün ortadan kalkması ve onun köle durumuna getirildiği anlamına gelmez. İyi bir sosyal düzende insanın insan tarafından ve insanın devlet tarafından köle olarak kullanılması ve sömürülmesi kabul edilemez. İnsan, özgür doğmuştur ve özgür yaşamalıdır.

16. İnsan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı, korunduğu ve gözetildiği sosyal düzen liberalizmdir. İnsanlık tarihi "hak ve özgürlükler" konusunda verilen mücadelelerin tarihidir.

17. Bugün temel insan hakları ve özgürlükler olarak kabul edilen şeyler liberal doktrinin ve felsefenin ürünüdürler. Temel insan hak ve özgürlükleri tabii hukuk felsefesiyle yeşermiştir. Hak ve özgürlükler konusunda verilen mücadeleler sonunda İnsan Hakları Bildirgeleri ortaya çıkmıştır.

18. Sivil toplum düzeninde özgür bireyler duygu ve düşüncelerini serbestçe ve bir baskı altında kalmaksızın ifade edebilirler. İnsanların fikir ya da düşünce özgürlüğü hiçbir şekilde cezalandırılmaz. İnsanların konuşma özgürlüğünü, bir takım gerekçeler göstererek sınırlamak doğru değildir. İnsanlar şiddete başvurmadıkları sürece serbestçe düşüncelerini ifade etmelidirler.

19. Bireyler dinlerini seçmekte, dinin vecibelerini yerine getirip, getirmemekte tamamen serbesttirler. Kimse dini inancını zorla başkalarına empoze ettiremez. Devlet ya da hiçbir kurum ya da kimse başkalarının ibadet yapması için baskı yapamaz. Sivil toplum, din devletine ve dinî ahlâkın zorla uygulanmasına karşıdır. Sivil toplum, ima ve itaat mistisizmini savunan bir dini ahlâkı reddeder. Herkesin dini inancı kendisi ile Tanrı(sı) arasındadır.

20. Basın, yayın ve diğer kitle iletişim araçları faaliyetlerini serbestlik içerisinde sürdürmelidirler. Sivil toplumda, özgür basın ve yayın Büyük önem taşır. Tüm medya araçlarının basın ve yayın faaliyetlerinin dürüst, gerçeğe dayalı ve topluma karşı bir sorumluluk duygusu taşıyacak tarzda yapılması gerekir.

21. Siyasi özgürlükler ve ekonomik özgürlükler bir bütündür. Siyasi hakların ve özgürlüklerin mevcut olmadığı, buna karşın ekonomik hak ve özgürlüklerin mevcut olduğu bir ülkede sivil toplum düzeninden söz edilemez. Seçme ve seçilme hakkı, fikir özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğünün sınırlı olduğu bir toplumda piyâsa ekonomisi uygulanabilir. Ancak böyle bir toplumu sivil toplum düzeni olarak nitelemek mümkün değildir. Bunun tam tersi de söz konusu olabilir. Siyasi özgürlükler mevcut iken, ekonomik özgürlükler sınırlı olabilir ya da hiç olmayabilir. Böyle bir toplumu da sivil toplum düzeni addetmek mümkün değildir.

II. Siyasi Gücün Sınırlandırılması ve Sözleşmecî Anayasacılık

22. Devlet, egemenlik hakkı ve yetkisinin sonucu olarak siyasal güce sahiptir. Devletin sahip olduğu bu güç, hiçbir şekilde sınırsız değildir ve keyfi olarak kullanılamaz. Devlet, sahip olduğu siyasal gücü, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini korumak, adaleti tesis etmek için kullanır. Siyasal gücün kullanım alanının genişlemesi insan hak ve özgürlükleri için tehlike teşkil etmeye başlar. Siyasal gücün genişlemesi devletin büyümesi anlamına gelir. Sınırsız güç ve büyük devlet, siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların artmasına ve daha da ağırlaşmasına neden olur.

23. Siyasi gücün tek bir elde toplanması son derece tehlikelidir. İyi bir devlet yönetiminde siyasal güç; yasama, yürütme ve yargı organları arasında dağıtılmalıdır. Buna yatay kuvvetler ayrılığı denir. Yatay kuvvetler ayrılığının sağlanması için "kanun yapma" (yasama) ile "hükümet etme" (yürütme) yetkilerinin birbirlerinden kesinlikle ayrılması ve her

ikisinin de "bağımsız mahkemeler" (yargı) kanalıyla denetime tâbi tutulması gerekir.

24. İyi bir devlet yönetimi için güç ve yetki tek merkezde toplanmamalıdır. Merkezi devlet ile mahalli idareler arasında mutlaka hizmet ve gelir bölüşümü yapılmalıdır. Güç ve yetkinin merkezde toplanması (merkeziyetçilik) siyasal ve ekonomik sorunları ve yozlaşmaları artırır. İdari ve mali yönden adem-i merkeziyetçilik (desantralizasyon) daha iyi bir devlet yönetimi için gereklidir. Siyasal gücün merkezi ve mahalli idareler arasında bu şekilde dağılmasına dikey kuvvetler ayrılığı adı verilir.

25. İyi bir devlet yönetiminde siyasal gücü sınırlayacak kurumlardan biri, seçim sisteminin ve oylama mekanizmasının varlığıdır. Demokrasi, genel ve eşit oy hakkının güvence altına alındığı bir devlet yönetim şeklidir. Vatandaşlar sahip oldukları oy hakkı ile yöneticileri belirli bir süre için seçme hakkına sahip olurlar. Siyasal gücü kötüye kullanan yöneticiler bir sonraki seçimlerde yeniden seçilemezler.

26. Seçim ve oylama, demokrasinin vazgeçilmez şartıdır. Ancak seçim sisteminin ve oylama mekanizmasının varlığı siyasal gücün kötüye kullanılmasını engelleyemez. Dört ya da beş yıl gibi bir süre için seçilen yöneticiler, seçtikleri dönem içinde siyasal gücü kötüye kullanabilirler.

27. Devlet yönetiminde yöneticilerin vatandaşlar adına sahip oldukları ve kullandıkları güç ve yetkileri kötüye kullanmalarını ve suistimal etmelerini önlemek için yönetimde açıklık (şeffaflık) gereklidir. Siyasal sürecin gizlilik ve örtbas içerisinde değil, tam bir açıklık içerisinde işlenmesi önemlidir. Yönetimde açıklık için, herşeyden önce, vatandaşların bilgi edinme haklarının anayasal ve yasal güvence altına alınması gerekir.

28. Açıklık, devletin tüm kurumlarının, kendilerine ait bilgileri ve belgeleri kamuoyunun bilgisinden saklamamasını ifade etmektedir. Ancak bazı tür bilgi ve belgelerin (örneğin, ülkenin savunması ile ilgili) tümüyle kamuoyuna sunulması söz konusu olamaz. Bu

türde gizlilik içinde muhafaza edilmesi gereken bilgi ve belgeler dışında, demokratik bir devlette, açıklık ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmalıdır. Özellikle, devletin gelir ve giderlerine ilişkin dökümanın, yani bütçenin açık ve anlaşılır olması büyük önem taşımaktadır. Vatandaşlar ödemiş oldukları vergilerin ne şekilde harcadığını bilmelidirler.

29. İyi bir siyasal düzen ve devlet yönetimi için siyasal güç alanını ve siyasal gücü elinde bulunduran devletin haklarını, yetkilerini, görevlerini ve fonksiyonlarını sınırlamak gerekir. Yatay ve dikey kuvvetler ayrılığı, seçim ve oylama mekanizması devlet gücünün kötüye kullanılmasını önlemek için geliştirilmiş müesseselerdir. Bunlar dışında siyasal gücü sınırlayacak temel araç anayasadır.

30. Anayasa kelimesi esasen, Avrupa'da mutlak monarşilere karşı verilen mücadele sonunda kralların mutlak gücünün sınırlandırılması ve vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması için ortaya çıkmıştır.

31. Geleneksel anayasacılık anlayışında, anayasa, sadece ülkelerin siyasi yapısını ve devlet şeklini belirleyen, yasama, yürütme ve yargı organlarının görev ve fonksiyonlarını açıklayan, temel siyasi hak ve özgürlüklerle ilgili hükümlere yer veren bir belge olarak kabul edilir. Oysa, çağdaş anayasacılık anlayışında, yukarıdaki klasik anlayışın geçerliliğini yitirdiği ve anayasaların ülkelerin ekonomik sistemlerini de belirleyen ve onların, istikrar içinde gelişmesini sağlayacak hükümlere yer veren belgeler olması görüşü savunulur.

32. Çağdaş anayasacılık, anayasa ve yasal normlarla devletin ve devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmasını savunan bir yaklaşımdır. Tarihte anayasacılık hareketleri, mutlak siyasi güce ve otoriteye karşı verilen mücadelelerin tarihidir. Anayasacılık hareketleri, devlet yönetiminde keyfiyetin önlenmesi için yapılan mücadeleleri ifade etmektedir.

33. Özgür bir toplumda, devletin güç ve yetkilerini sınırlayacak temel araç anayasa ve yasalardır. Anayasanın ve onun özüne ve ruhuna uygun yasaların temel fonksiyonu devle-

tin görevleri ve fonksiyonlarını sadece belirtmek değil, aksine devletin güç ve yetkilerinin çerçevesini çizmek ve sınırlandırmaktır.

34. Devletin hukuk kuralları ile sınırlandırılması anayasacılık (Constitutionalism) olarak adlandırılır. Anayasacılık, devletin sadece anayasal hükümlerle sınırlandırılması demek değildir. Haklar ve özgürlükler sadece yazılı bir anayasa ile korunamaz. Aynı şekilde devletin keyfi ve sınırsız gücü sadece ve sadece yazılı bir anayasa ile sınırlandırılmaz. Anayasacılık zihniyetinin toplumda yerleşmiş olmasında siyasal kültür büyük önem taşır.

35. Anayasacılık, toplumsal kesimlerin katılımını, diyalogunu ve uzlaşmasını öngören bir sözleşmecî perspektife dayalı olmalıdır. Bu perspektife sözleşmecî anayasacılık (Contractarian Constitutionalism) adı verilir. İyi bir sosyal düzenin temel ilkeleri, kuralları ve kurumları üzerinde toplumsal uzlaşma (consensus) sağlanmalı ve daha sonra da üzerinde uzlaşılan konular formel bir yapı, yani toplumsal sözleşme (anayasa) haline getirilmelidir. Toplumsal sözleşme metni halk tarafından büyük çoğunlukla (oybirliğine yakın bir çoğunluk) kabul edilmiş olmalıdır.

36. Sözleşmecî anayasacılık, kuralları ve kurumları ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda toplumsal düzenin kurallarının önceden ve iki aşamalı (anayasal ve yasal-kuramsal) olarak belirlenmesi ve yürürlüğe konulması savunulur. Birinci aşamada, sosyal düzenin temel kuralları anayasa içerisinde belirlenir. Buna anayasal düzen adı verilir. İkinci olarak, anayasanın ruhuna ve özüne uygun yasal ve kurumsal düzenlemeler yürürlüğe konulur. Anayasa sonrası bu yasal ve kurumsal düzenlemeler ise post-anayasal düzen olarak adlandırılır.

37. İyi bir sosyal düzen için "anayasalı devlet" değil, "anayasal devlet" gereklidir. Yazılı bir anayasası bulunan bir ülke, anayasalı devlet olarak adlandırılır. Ancak her anayasalı devlet, "anayasal devlet" değildir. Anayasal devlet olmak için siyasal iktidarların hukuk kuralları ile güç ve yetkilerinin sınırlandırılması gerekir. Daha doğru bir tanımla-

mayla anayasal devlet olmak için, başta, anayasa olmak üzere yasal ve kurumsal normlarla siyasal iktidarın keyfiyeti sınırlandırılır. Bir anayasal devlet başlıca şu temel kurumlara sahip olmalıdır: (1) Kuvvetler ayrılığı (2) Temel hak ve özgürlüklerin haklar bildirgeleri veya anayasa ile güvence altına alınması (3) Hukukun üstünlüğü ve kanun hakimiyeti (4) Yargı denetimi (5) Anayasa ile devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırılması.

38. İyi bir sosyal düzende, anayasa, devleti sınırlayacak ve bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak temel toplumsal sözleşme metni olarak kabul edilir. Dolayısıyla anayasanın bir ideolojisi mevcut olacaktır. "Devletin ve anayasanın bir ideolojisi olmaz" yaklaşımı doğru değildir. Nihayetinde anayasalar insanlar tarafından yapılır. İdeolojisiz bir anayasa oluşturmak mümkün değildir. Önemli olan, anayasanın ideolojisinin evrensel hukuk kurallarına ve sivil toplum düzeninin temel ilkelerine dayalı olmasıdır. Bu ideoloji "genel konsensus" (consensus omnium)'un bir sonucu olmalıdır. "Yeni" toplumsal sözleşme geniş bir mutabakata dayanmalıdır.

III. Demokrasi

39. Gerçek demokrasinin etimolojik kökeni "demos" (halk) ve "kratos" (egemenlik) kelimelerine dayalıdır. Gerçek demokrasi, kısaca, halkın egemenliği demektir. Gerçek demokraside egemenliğin gerçek sahibi "birey" ve nihayetinde, bir devlet sınırları içerisinde yaşayan "halk"tır.

40. Demokrasi, yüzyıllar boyunca insanlığın hep ideali olmuş, ancak günümüze değin bir "fantazma" olmanın ötesine gidememiştir. Demokrasinin gerçek anlamı, insanlık tarihi boyunca çarpıtılarak anlam erezyonuna ve yorum enflasyonuna uğratılmıştır. Tarihte en katı otokratik rejimler bile demokrasi kelimesini kendilerine yakıştırabilmişlerdir. Marksist demokrasi deyimi bunun bir örneğidir.

41. Bugün çok özendiğimiz çağdaş batı demokrasileri de maalesef gerçek demokrasinin özüne ve ruhuna tümüyle uygun değildir.

Gerçek demokrasi, şüphesiz, bir fazilet rejimidir. Ancak, çağdaş batı ülkeleri demokrasi yolunda çok önemli mesafeler almakla birlikte, bugünkü haliyle bir fazilet rejimi olmaktan çok uzaktır.

42. Günümüzde genel oyla ve eşit oy sistemine dayalı "katılım" ve "temsil" çağdaş demokrasilerin temel özelliklerinden birisidir. Buna temsili demokrasi adı verilmektedir. İkinci olarak, çağdaş demokrasilerde "çoğulculuk" ilkesi geçerlidir. Çoğulcu demokrasi (popülerizm) siyasi partilerin sayıca çok olması ve iktidar için rekabet etmeleri anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak, çağdaş demokrasiler, esas itibarıyla çoğunlukçu demokrasi özelliğine sahiptir. Çoğulculuk, seçim ve oylama mekanizmasında oy çokluğu ilkesinin geçerli olması demektir. Son olarak, çağdaş demokrasilerin bir diğer önemli kurumu da parlamentonun üstünlüğü ilkesidir. Bu son ilke de, parlamenter demokrasi olarak adlandırılmaktadır.

43. Bugün, çağdaş batı demokrasilerinde uygulanmakta olan temsili demokrasi ya da yarı doğrudan demokrasi gerçek demokrasi demek değildir. Gerçek demokraside egemenliğin meşru kaynağı halktır. Günümüz temsili demokrasilerinde egemenlik hakkı ve yetkisi milletin seçtiği temsilcilere devredilmiştir. Dolayısıyla, temsili demokrasilerde seçimle işbaşına gelen siyasi iktidarlar buradan hareketle sık sık "milli irade"yi temsil ettiklerinden söz ederler. Uygulamada kendilerini milli iradeyi temsil eden bir kurum olarak gören siyasi iktidarlar, millet adına sahip oldukları güçleri ve yetkileri, seçilmiş oldukları dönem içerisinde gelecek seçimler endişesi ve kuvvetler ayrılığı kurumu dışında başka bir sınırlamaya tâbi olmaksızın istedikleri şekilde kullanılabilirler.

44. Temsili demokrasilerde seçimle iş başına gelmiş siyasi iktidarın, milli iradeyi temsil eden bir kurum olarak kabul edilmesi büyük bir hata ve yanılıdır. Bir kere, çağdaş temsili demokrasiler çoğunlukçu demokrasi özelliğine sahip olduklarından, demokraside halkın ya da milletin iradesi değil, aksine ço-

ğunluğu iradesi geçerlidir. Çoğunluk iradesini milli irade olarak kabul edip siyasi iktidarı güç ve yetkisini kullanması yönünden tümüyle meşru olarak görmek doğru değildir. Ancak, oybirliğiyle ya da oybirliğine yakın bir çoğunlukla (kaliteli çoğunluk ya da nitelikli çoğunluk) seçilmiş bir iktidar, milli iradenin temsilcisi olduğunu söyleyebilir. Yoksa, basit çoğunlukla iktidarı kazanan bir parti ya da oylarını birleştirerek çoğunluk oluşturan partiler (koalisyonlar) hiçbir zaman milli iradenin temsilcisi olarak kabul edilemezler.

45. Çoğunlukçu demokrasi; siyasi ilgisizlik, siyasi bilgisizlik ve siyasi unutkanlık adı verilen faktörler dolayısıyla gerçek demokrasi olmaktan fazlasıyla uzaktır. Toplumda herkes siyasi kararlara ve uygulamalara ilgi göstermeyebilir. Bu bireysel ilgisizlik ve kayıtsızlık dışında devlet de bazen depolitizasyon politikası ile vatandaşları siyasi katılımdan uzak tutabilir.

46. Çoğunlukçu demokrasiyi zaafa uğratan bir diğer neden de siyasi bilgisizliktir. Seçmenlerin eğitim ve kültür seviyelerinin düşük olması gibi nedenlerle vatandaşlar doğru tercih ve kararlarda bulunamayabilirler. Siyasi partiler, siyasi manipülasyonlar (yalan-dolan, aşırı vaatle bulunma, propaganda vs.) yaparak seçmenin cehaletinden istifade ederek onun tercihini kolaylıkla kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilirler. Ancak, siyasi unutkanlık adını verebileceğimiz bir diğer faktör dolayısıyla, önceki seçimlerde aldatılmış seçmen siyasi manipülasyonlarla tekrar kandırılabilir.

47. Bugün çağdaş demokrasilerde halk gerçek anlamda bir siyasi egemenlik imkânından yoksundur. Demokrasi olarak adlandırılan yönetimde maalesef halkın değil, siyasi iktidarın ve çıkar ve baskı gruplarının egemenliği söz konusudur.

48. Çağdaş demokrasileri esasen plütokrazi olarak adlandırmak mümkündür. Eski Yunanca plutos (zenginler) ve kratos (iktidar) kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olan plütokrazi kavramı günümüzde çıkar ve baskı gruplarının egemenliği olarak ifade edilebilir.

49. Bugün, çağdaş demokrasilerde "kutsal parlamento" ya da "yüce meclis" düşünceleri de çoğunlukçu temsili demokrasinin zaafindan ve çarpıklığından başka bir şey değildir. Parlamentonun üstünlüğü, yüceliği ya da kutsallığı ancak gerçek demokrasinin kurallarının ve kurumlarının işleme ve varlığı halinde söz konusu olur. Bir kurum, ancak içindikilerle yücelebilir. Doğru olmayan karar, tercihler ve çıkar lobileri ile oluşturulmuş bir parlamentonun yüceliğinden ve üstünlüğünden söz edilemez. Maalesef, bugünkü haliyle parlamenter demokrasilerde parlamentonun üstünlüğü fikri o kadar yerleşmiştir ki, parlamentonun yetkilerinin sınırlanması önerilerinin antidemokratik olacağı savunulur olmuştur.

50. Demokrasi kavramı, yönetimin kimin elinde bulunduğu; liberalizm ise, yönetimin ekonomik güç ve yetkilerinin kapsamı ile ilgilidir. Yönetimin bir tek kişi veya bir grup ya da zümre elinde bulunması "otokrasi"; halkın elinde bulunması ve temsilcileri aracılığıyla kullanılması ise "demokrasi"yi ifade etmektedir.

51. Devletin ekonomik alandaki gücünün ve yetkilerinin, yani devlet yönetiminin kaspamının sınırlı olduğu bir ekonomik düzen "liberalizm", bunun tersi ise, yeni devletin ekonomik güç ve yetkilerinin geniş olduğu; sınırsız ya da aşırı devlet müdahalesinin söz konusu olduğu bir ekonomik düzen ise "totaliterizm"dir. Daha kısa bir ifadeyle, liberalizm, sınırlı devlet; totaliterizm ise, sınırsız devlet ya da aşırı müdahaleci devlet anlamına gelmektedir.

52. Totaliter rejimlerde tüm üretim faktörleri devlet tarafından sahiplenilmiştir ve özel mülkiyet sözkonusu değildir veya çok sınırlıdır. Totaliter rejimlerde ekonomide merkezi bir planlamayla kimin için, nasıl ve ne miktarda üretim yapılacağına karar verilir. Totaliterizmde ekonomik ve siyasi özgürlükler sözkonusu değildir ve yahut oldukça sınırlıdır. Ekonomik özgürlüğün olmaması; tüketici için, teşebbüs özgürlüğünün üretici için, tüketici için, tercih özgürlüğünün olmaması anlamına gelir.

53. uygulamada her ne kadar adına marksist demokrasi ya da sosyalist demokrasi dense de totaliter rejimlerde demokrasi, yani halkın egemenliği değil, bürokrasinin egemenliği sözkonusudur. Sonuç olarak, totaliterizmin demokrasi ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. Sovyet Rusya'nın yıkılması ile birlikte totaliterizmin ne kadar anti-demokratik ve özgürlükçü olmayan bir rejim olduğu daha iyi anlaşılmıştır.

54. Demokrasi, insan haklarını ve özgürlüklerini korumak ve güvence altına almak için yeterli olamaz. İnsanın ekonomik hakları ve özgürlükleri ancak liberalizm ile korunabilir. Liberal ekonomik düzende, hür teşebbüs ve tüketici için tercih özgürlüğü sözkonusudur. Devletin ekonomik alandaki gücünün ve yetkilerinin, görevlerinin ve fonksiyonlarının sınırsız, buna karşın, aşırı devlet müdahalesinin sözkonusu olduğu bir ekonomik düzende, sonuç olarak, bireylerin ekonomik özgürlükleri sınırlanmış olur. Ekonomide serbestlik, liberal ekonomik düzenin temel taşı, olmazsa olmaz koşuldur.

55. Şüphesiz, demokrasi olmadan da liberalizm yaşayamaz. Hür düşünce, din ve vicdan hürriyeti ancak demokratik bir rejimde sözkonusu olabilir. Demokratik bir rejimde parlamentonun ve siyasal iktidarın güç ve yetkileri sınırlandırılmadığı takdirde totaliter rejime doğru yol almak kaçınılmaz olur.

56. Demokratik ve liberal bir toplum ancak liberal demokrasi ya da anayasal demokrasi ile gerçekleştirilebilir. Liberal demokrasi, toplumsal uzlaşma ve sözleşme metni olarak kabul edilen anayasalarda, devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırıldığı, bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir yönetim şeklidir. Bir başka ifadeyle, liberal sosyal düzenin ilkeleri üzerinde toplumsal uzlaşmanın sağlandığı, siyasal iktidarların hukuk kurallarının sınırları içinde güç ve yetkilerini kullandığı yönetim şekli liberal demokrasidir.

57. Çağdaş demokrasilerde sınırsız siyasal güç söz konusudur. Sınırsız demokrasi anlayışının temel kaynağı Rouseseau'nun

Halk Egemenliği teorisine dayanır. Rousseau, çoğunluk iradesini ve tercihini, halkın iradesi ve tercihi olarak kabul eder.

58. Gerçek demokrasi, çoğunluk egemenliğini değil, halkın egemenliğini savunur. Gerçek demokraside çoğunluk olaylarına sahip bir iktidarın yetkilerinin sınırsız olmaması gerektiği savunulur.

59. Çağdaş demokrasilerde yöneticiler sınırsız güç ve yetkilere sahip durumdadırlar. Gerçek demokrasi için, halk adına devleti yönetenlerin güç ve yetkileri mutlaka hukuk kuralları ile sınırlandırılmalıdır. Sınırlandırılmış ve hukuk kurallarına bağlı bir devlet yönetimi demarşidir. Demarşi, demokrasiden daha iyi yönetimdir.

60. Oybirliliği demokrasisi (Doğrudan Demokrasi) günümüz açısından ütopyadan öteye bir anlam taşımamaktadır. Ancak oybirliğine dayalı olan bir demokrasi hiçbir zaman mükemmel bir yönetim sistemi olamaz. Günümüzde çoğunluk egemenliğine dayalı bir temsili demokrasi "realite" olarak varlığını sürdürmektedir. Çoğunlukçu temsili demokrasi "ideal" değil, ancak "kötünün en iyisi" bir rejimdir. Günümüzde uygulanan çoğunlukçu temsili demokrasi daha iyi bir yönetim sistemi mevcut olmadığı için kabul etmek zorunda olduğumuz bir yönetim sistemidir. Demokrasinin çoğunluk despotizmi ve keyfiyete dayalı bir oligarşik rejim olmaması için önemli olan, katılımcı-uzlaşmacı-oybirliğine yakın bir sistemi uygulanabilir yapmaktır.

61. Demokrasi, tüm otoriter rejimlere karşıdır. Eski çağlardan günümüze değin hep halkın değil, birkişinin yönetimi ve egemenliği (monarşi, despotizm, tiranlık, krallık, imparatorluk, diktatörlük vs.) veyahut da bir grubun ya da zümreninyönetimi ve egemenliği (oligarşi, teokrasi, aristokrasi, plütokrasi, timokrasi vs.) sözkonusu olmuştur. Halkın egemenliğini temsilcileri aracılığıyla kullandığı iddia edilen demokratik rejimlerde (temsili demokrasi, yarı doğrudan demokrasi) ise, çoğunluğun egemenliği ve tahakkümü söz konusu olmuş, azınlık hakları ise istismar edilmiştir. Çoğunlukçu demokrasi anlayışında halk

dört ya da beş yılda bir göstermelik seçim sandıklarına giden "çağdaş köle" durumuna düşürülmüştür.

62. Eski antik çağlardan günümüze değin "güç" her zaman "güçlünün" elinde olmuştur. Eski Mısır teokrasisi'nde tanrı kimliğindeki Firavun halkın sesi olduğunu iddia etmiştir. Atina Şehir Devleti'nde köleler siyasal toplumdaki haklardan dışlanmış, sömürülmüş ve soyluların egemenliği (aristokrasi) sözkonusu olmuştur. Tarih içerisinde kralların, sultanların, imparatorların ve diktatörlerin egemenliği var olmuştur. Oysa, gerçek demokrasi için, halkın gerçek iradesini temsil eden bir yönetimin iktidarda bulunması önemlidir.

63. Gerçek demokraside prensip olarak "temsili vekalet" değil "emredici vekalet" geçerlidir. Bunun anlamı şudur: Egemenliğin gerçek sahibi olan halk, temsilcilerine kendilerini yönetmeleri için bir vekalet vermektedir. Bu içi boş bir vekâlet değildir. Daha açık bir ifadeyle halk, temsilcilerine seçim yoluyla verdiği vekalet içerisinde vekillerinin anayasada belirtilen çerçevede güçlerini ve yetkilerini kullanmalarını istemektedir. Yöneticilerin anayasayı ihlal etmeleri halinde, emredici vekaletin gereği yöneticiler azledilebilir.

64. Serbest piyasa ekonomisinin tam anlamıyla işleyebilmesi için, devletin güç ve yetkilerinin, görev ve fonksiyonlarının zaman ve mekan faktörleri ile ülkenin sosyoekonomik şartları dikkate alınmak suretiyle tespit edilmesi gerekir. Açık ve serbest toplum için, sınırlı devlet ve sınırlı demokrasi (Demarşi) ilkeleri önem taşımaktadır.

IV. Liberal Ekonomik Düzen

65. Sivil toplumun ekonomik düzen modeli serbest piyasa ekonomisidir. Serbest piyasa ekonomisi kavramı yerine sıklıkla kullanılan kapitalizm, uzun yıllar kavram olarak aşığılanmış ve haksız eleştirilere uğramıştır. Gerçek liberal ekonomik düzen, "tekelci kapitalizmin" ve "emperyalizmin" karşısidir. Gerçek liberal ekonomik düzen, rekabetçi piyasa ekonomisinin yanındadır. Rekabet, piyasa

sa ekonomisinin en önemli temel kurumlarından birisidir.

66. Liberal ekonomik düzenin temel ilkeleri; özgürlük, rekabet, özel mülkiyet, miras, veraset ve sınırlı devlettir. Liberal ekonomik düzende mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olarak kabul edilir. Özgürlük, bireylerin hem siyasi, hem de ekonomik özgürlüklerini içerir. Liberal ekonomik düzen, bireylerin ekonomik özgürlüklerini (teşebbüs özgürlüğü, tercih özgürlüğü) ve siyasi özgürlüklerini (konuşma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı ve özgürlüğü) savunur.

67. Liberal ekonomik düzende, işletmelerin etkinlik, verimlilik ve kârlılık ilkeleri çerçevesinde çalmaları için rekabetin mevcut olduğu bir özel mülkiyet düzeni savunulur. Bir ekonomide mülkiyet yapısı kadar piyasadaki rekabet yapısı da önemlidir. Özel mülkiyet yapısı, genel olarak kamu mülkiyetine karşı etkinlik, verimlilik ve kârlılık kriterleri açısından üstünlüğe sahiptir. İnsan doğası itibarıyla, kendi sahip olduğu mülkiyeti koruma ve geliştirme yönünde daha gayretlidir. Kamu mülkiyetinin söz konusu olduğu bir işletme de pekala başarılı olabilir ve çalışanları, mülkiyetin asıl sahibi olmadıklarından, özel mülkiyet sahipleri, yöneticileri ve çalışanları kadar gayret göstermeyebilirler.

68. Özel mülkiyet düzeninde rekabet yapısı da çok önemlidir. Rekabetin mevcut olduğu bir piyasa şüphesiz tekel, oligopol ve diğer aksak rekabet piyasalarına karşı üstünlüğe sahiptir. Rekabetin sözkonusu olduğu bir özel mülkiyet düzeninde, etkinlik, verimlilik ve kârlılık yine rekabetin söz konusu olduğu bir kamu mülkiyeti düzenine göre daha iyidir.

69. Liberal ekonomik düzen, uluslararası ekonomik ilişkilerin tam bir serbestlik içinde işlenmesini savunur. Liberal ekonomik düzende karşılıklı serbest ticaret sonucunda ülkelerin bundan kazançlı çıkacakları savunulur. Uluslararası ticarete serbestlik esas olmakla birlikte, henüz, yeni gelişmekte olan sanayinin ve diğer sektörlerin belirli bir süre korunması sözkonusu olabilir. Ancak, koruma-

cılık bir iktisat politikası olarak hiçbir zaman serbest ticaret politikası yerine savunulmamalıdır. Korumacılık, dar bir ticari zihniyetten başka bir şey değildir.

70. Piyasa ekonomisi karşılıklı çıkarların sözkonusu olduğu bir mübadele sonucunda kendiliğinden oluşan bir düzendir. Piyasa ekonomisinde, iktisadi etkinlik merkezi planlama ile değil, fiyat mekanizması aracılığıyla sağlanır.

71. Serbest piyasa ekonomisinde, bireylerin çalışmaları, üretmeleri ve tüketmeleri için temel motivasyon, özel çıkar veya özel faydadır. Üreticinin, üretimde bulunması için temel motivasyon "kâr"; tüketici için "fayda"dır. Bir üretici için, topluma en yararlı olan mal ve hizmeti üretmek temel gaye olmayabilir. Üretici için, birinci derecede önemli olan en fazla kâr sağlayacak mal ve hizmet üretmek ve satmaktır. Bir emekçi için, temel gaye en yüksek ücret ve fayda sağlayacağı bir işte çalışmaktır. Liberal ekonomik düzende bu şekilde kendi özel çıkarının peşinde koşan ekonomik insan (homo economicus), piyasa ekonomisinin itici güç ve dinamizmi olarak kabul edilir.

72. Bireyin kendi çıkarını gözetken bir ekonomik insan olması onun topluma faydalı olamayacağı anlamına gelmez. Aksine, birey, kendi özel çıkarları peşinde koşarken adeta görünmez bir el topluma da fayda sağlar.

73. Serbest piyasa ekonomisi "çıkarıcılık", "bencilik" "egoistlik" temellerine dayalı bir iktisadi sistem olarak görmek doğru değildir. İnsan, doğası itibarıyla, kendi çıkarını ve yararını düşünen, külfetlerden ve maliyetlerden mümkün olduğu ölçüde kaçınan bir varlıktır. liberal ekonomik düzende, "devletin ve ülkenin menfaati", "toplumun yararı" "toplumun iyiliği ve refahı" gibi kavramlar, özgür bireylerin özel yararları ve menfaatleri açısından değerlendirilir.

74. Liberal ekonomik modeli ifade eden serbest piyasa ekonomisi, faydacı (utilitarian) bir felsefeye dayalıdır. İnsan, doğası itibarıyla kendisi için "fayda" sağlayacak şeyleri ister ve yapar; buna karşın, kendine doğrudan ve

dolaylı olarak bir fayda sağlamayacak, aksine kendisine bir külfet ve maliyet yükleyecek şeylerden kaçınır. İnsanın kendi çıkarını ve faydasını düşünen bir yaratık olması onun kötü olduğu anlamına gelmez.

75. Liberal ekonomik düzen, bireyin başkalarına feda edilmesini savunma altruizme tamamen karşıdır. Altruizmde; toplum, cemaat, ülke, millet, devlet, vatan gibi kolektif bütünler her zaman bireyin önündedir. Altruizmde kutsal olan birey değil kolektif bütündür. Birey, bu kolektif bütünler için canını ve malını her zaman feda edebilecektir. Sivil toplum bireyin altruistik değerlere feda edilmesini savunan jakobenizm, faşizm, aşırı milliyetçilik gibi akımlara şiddetle karşıdır. Birey, bir zorlayıcı güç tarafından toplum ve millet uğruna feda edilemez. Birey, özgür iradesiyle yapacağı fedakarlık konusunda kendi kararını kendisi vermelidir. Fedakarlık bireyin hür iradesi ve vicdani sorumluluğu ile alakalıdır.

76. Devlet, serbest piyasa ekonomisinde oyunun kurallarını belirleyen ve oyuna direkt müdahale etmeyen, ancak gerektiğinde sınırlı müdahalelerde bulunan bir konumdur. Serbest piyasa ekonomisinde, devletin temel görevlerinden biri rekabet hukukunu oluşturmuştur. Oyunun kurallarını ihlal eden, haksız ve yıkıcı rekabete yol açan, bireyin ve toplumun ahlâki değer yargılarını zedeleyen faaliyetler devlet tarafından cezalandırılır.

77. Liberal sosyal düzende, insanların her alanda eşit olmasını öngören bir mutlak eşitlik doktrini (Babuvizm) reddedilir. Liberal sosyal düzende insanların yasalar önünde eşit olması esastır. Tüm insanların eşit gelire, servete ve eşit mülkiyete sahip olmaları mümkün değildir. Liberal sosyal düzen, toplam üretimden herkesin eşit pay almasını öngören denkleştirici adalet ya da egalitarianist adalet yaklaşımını reddeder.

78. Liberal sosyal düzen, prensip olarak, devlet müdahalesinin sözkonusu olmadığı bir piyasa adaletini savunur. Buna negatif adalet de denir. Pozitif adalet (dağıtımçı adalet), devletin toplumdaki eşitsizliği ve adaletsizliği bizzat düzeltmeye çalışmasıdır. Liberal eko-

nomik düzende, aşırı ve fonksiyonel devlet müdahalesini öngören sosyal adalet politikalarının, toplumdaki adaletsizliği daha da arttıracığı belirtilir. Gelirin yeniden dağıtım politikalarının adil olması için, sınırlı olması ve şeffaflık içinde uygulanması önem taşır.

V. Sınırlı Devlet

79. Sınırlandırılmamış, kurallara bağlanmamış bir devlet, insan hakların ve özgürlüklerinin en büyük ihlalcisidir. Sivil toplum düzeninde, devletin güç ve yetkileri belirlenmiş ve çerçevesi çizilmiştir. En iyi devlet, sınırlandırılmış ve hukuk kurallarına bağlanmış devlettir.

80. Sınırlandırılmış, kurallara bağlanmamış bir devlet sürekli olarak büyür ve genişler. Devletin büyümesi, kamu harcamalarını GSYİH'ye olan oranının yıllar itibarıyla sürekli artma eğiliminde olması ve devletin ekonomiye yaptığı dolaylı ve dolaysız müdahalelerin genişlemesi demektir. Devletin büyümesi sonucunda oraya çıkan politik ve ekonomik yozlaşmalar, sivil toplum düzeninin işleyişini bozar. Devletin büyümesi ile, rüşvet, zimmet, adam kayırmacılık (partizanlık) rant kollama vb. türde politik yozlaşmalar toplumda yaygınlaşır.

81. Sınırlandırılmamış ve kurallara bağlanmamış bir devlet, politik yozlaşmalara ilaveten ekonomik yozlaşmalar ve sorunlara da yol açar. Kamu harcamalarının giderek artmasının bir sonucu olarak, vergi ve borç yükü giderek ağırlaşır. Netice olarak enflasyon, bütçe açıkları gibi iktisadi sorunlar artar ve makro ekonomik denge ve istikrar tümüyle bozulur.

82. Devletin gücünün ve yetkilerinin sınırlandırılmadığı bir sosyal düzende bireysel hak ve özgürlüklerden sözedilemez. Sivil toplum, devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırıldığı ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir sosyal düzeni oluşturmayı ve kurumsallaştırmayı hedef alır. Sınırlı ve küçük devlet, güçlü devlet demektir.

83. Sınırlı devlet yaklaşımı, ulusal ekonomi içinde kamu ekonomisinin görevlerinin

ve fonksiyonlarının mümkün ölçüde daraltılması ve piyasa ekonomisi faaliyetlerinin genişletilmesini savunur. Sınırlı devletin aşgari ölçüde yapması gereken görev ve fonksiyonlar güvenlik, adalet ve yargı hizmetlerinden oluşur. Ancak devletin görev ve fonksiyonlarını bu şekilde minimal devlet fonksiyonları ile sınırlamak gerçekçi değildir. Sınırlı devletin görev ve fonksiyonları zaman, mekân ve ülkenin sosyo-ekonomik koşullarına göre değişir.

84. Sorumlu devlet, piyasa ekonomisinin yetersizliğini ya da başarısızlığının sözkonusu olduğu alanlarda bazı görev ve fonksiyonları üstlenen devlet anlayışıdır. Eğitim, sağlık, çevre kirliliğinin önlenmesi, kimsesizlere, yaşlılara, akıl hastalarına yardımcı olunması gibi hizmetler sorumlu devletin görev ve fonksiyonları arasında sayılır. Ancak, sorumlu devletin görevleri de "sınırlı" olmalıdır. Bu alanlarda, mümkün olduğu ölçüde piyasa ekonomisine ve kâr amacı gütmeyen özel kuruluşların (gönüllü organizasyonlar) faaliyetlerine işlerlik kazandırılmalıdır.

85. Piyasa ekonomisine devletin aşırı müdahaleleri ve sosyal adaleti sağlamak gayesiyle yaptığı düzenlemeler ve önlemler, beklenenin aksine piyasa ekonomisinin işleyişinde ciddi ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar ortaya çıkarır. Aşırı devlet müdahalesi ile ekonomik denge ve istikrar bozulur. Devletin ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlama maksadıyla iktisat politikalarını (başlıca maliye, dış icaret, para, KİT politikaları vb.) aşırı müdahale aracı olarak kullanması ve bu müdahalenin kapsamını genişletmesi, ekonomik sorunları daha da ağırlaştırır.

86. Refah Devleti, sosyal refahın optimizasyonu için kapsamlı devlet müdahalelerini öngörmektedir. Sosyal refah devletinin temel amacı, ülke halkının yaşam ve refah düzeyinin yükseltilmesi için, bireylerin ekonomik ve sosyal haklarının devlet tarafından alınacak önlemlerle ve müdahalelerle iyileştirilmesi ve piyasa ekonomisinin işleyişinden doğan olumsuzlukların ortadan kaldırılmasıdır. Sosyal refah devleti, gelir ve servet dağılımındaki dengesizliklerin gelirin yeniden

dağılımı politikaları ile iyileştirilebileceğini savunur.

87. Refah devleti anlayışı, toplumda her sorunun devlet ve siyasal süreç kanalıyla çözümleneceği gibi bir inancını esastır. Ancak, refah devleti ya da müdahaleci sosyal devlet modeli, 1970'li yıllarda uygulandığı ülkelerde iktisadi ve sosyal sorunları iyileştirememiş aksine daha da artırmıştır.

88. Sosyal refah devleti, ekonomik ve sosyal hakların (çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, toplu pazarlık hakkı, sendika kurma hakkı, eğlenme ve dinlenme hakkı, konut hakkı vs.) bizzat devlet tarafından sağlanması gerektiği düşüncesine dayanır. Sosyal refah devleti, bu anlamda sosyal ve ekonomik hakları sağlayan bir devlettir.

89. İyi bir devlet modeli oluşturmak için, sosyal refah devletinin topluma yüklediği sosyal maliyeti dikkate almak gereklidir. Sosyal devletin ortaya çıkardığı ilk sorun, finansman ile ilgilidir. Sosyal devlet modelinde, devlet müdahalesi ve kamu harcamaları sürekli olarak artmakta, bunun sonucunda vergi yükü ağırlaşmaktadır. Ağır vergi yükü, toplam tasarruflar, yatırımlar ve çalışma gayretini olumsuz yönde etkilemektedir. Tüm bunların sonucunda, ekonomik büyüme yavaşlamakta ve üretkenlik krizi ortaya çıkmaktadır. Ağır verginin toplam yatırımlar üzerindeki etkisi işsizlik sorununu daha da ağırlaştırmıştır. Artan kamu harcamaları dolayısıyla bütçe açıkları giderek artar. Kamu harcamalarının finansmanında vergi dışı kaynaklara (borçlanma ve emisyon) başvurulması kaçınılmaz olur.

90. Sosyal refah devleti, sosyal ve ekonomik hakların giderek kötüye kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik ve sosyal hakların sayısı giderek artma eğilimi göstermektedir. Her şeyin "hak" olarak ortaya atılması, devletin vatandaşa karşı olan görev ve sorumluluklarını artırmaktadır. Refah devleti anlayışında, her şeyin devletten beklendiği bir zihniyet kurumsallaşmaktadır. Siyasi rekabet içerisinde oy kazanmak uğruna siyasal iktidarın ekonomik ve sosyal hakların kapsamını ge-

nişletmesi sözkonusu olmaktadır.

91. Sosyal refah devleti, toplumda rant kollamacılık faaliyetlerini artırmaktadır. Bireysel düzeyde ve özel çıkar grupları aracılığıyla devletten bir transfer elde etme çabaları ve bu yönde yapılan harcamalar artmaktadır. Sosyal refah harcamaları israfı yaygınlaştırmaktadır. Devlet, müsrif bir hale gelmekte, sosyal refah harcamalarından ihtiyacı olmayanlar da yararlanmaya başlamaktadır.

92. Piyasa ekonomisinin devlet tarafından kapsamlı müdahale ve önlemlerle düzenlenmesi, yönlendirilmesi ve desteklenmesi dirigism olarak adlandırılmaktadır. Devlet, prensip olarak, ne merkezen yönetimli sosyalist ekonomilerde olduğu gibi emredici, ne de karma ekonomi ya da devletçilik gibi modellerde öngörüldüğü gibi aşırı yönlendirici ve düzenleyici olmamalıdır. Dirigism, bu ikinci türden devlet anlayışını ifade eden bir kavramdır. İyi bir devlet modeli olan sınırlı devlet, ancak gerektiğinde ve sınırlı ölçüde ekonomiye müdahale edilmesi ilkesine dayanır.

93. Paternalizm, vatandaşlarının her ihtiyacını karşılayan baba devlet anlayışını ifade etmektedir. Devlet, esasen vatandaşların canlarını ve mallarını korumakla ve gözetmekle sorumlu olan sınırlı bir devlet olmalıdır. Ancak, bunun dışında devletin toplumda bazı paternalistik karakter arzeden hizmetleri üstlenmesi ve/veya bu alanlarda kâr amacı gütmeyen özel kuruluşları ve vakıfları desteklemesi ve faaliyetlerini düzenlemesi gerekebilir. Çocuk esirgeme kurumları, akıl hastaneleri, huzurevleri; ayrıca küçüklerin uyuşturucu, sigara ve alkol kullanımı, cinsel sapıklık'lara yönelmemesi vb. türdeki hizmetlerin bizzat devlet tarafından üstlenilmesi ve/veya piyasadaki bu tür faaliyetlerin devlet tarafından demetlenmesi söz konusu olabilir. Ancak bu türden sınırlı faaliyetler dışında devletin ihsan dağıtması söz konusu olamaz ve olmamalıdır.

94. Devletin temel görevi, vatandaşlarının can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak, devlet hiçbir zaman herkesin tek güvenilir koruyucusu ve gözeticisi olarak düşünülmemelidir. Sivil toplumda insan kendi hak ve özgürlüklerinin en güvenilir koruyucusu ola-

rak kabul edilir. Hiçbir kimse, başkalarının çıkarlarını, kendi çıkarlarından önce korumaz. Devlet dahi insanların çıkarlarından önce, kendi çıkarlarını korur ve gözetir. Devlet, esasen, en az yönetilenler kadar, kendi özel çıkarlarını düşünen bir grup yöneticinin zımni bir birlikteliğinden oluşur.

95. Sınırsız devlet ve sınırsız demokrasi sonuçta çıkar ve baskı gruplarının egemenliğine yol açar. Çıkar ve baskı grupları, sınırsız yetkileri bulunan parlamento ve hükümet aracılığıyla devletten avanta ve parsa kapma yarışına girerler. Rant kollamacılık olarak adlandırılan devleti yağmalama ve soygun çağdaş demokrasilerde yaygın bir durumdur.

96. Sivil toplumun savunduğu liberal ekonomik düzende zenginliğin ve refahın temel kaynağı üretimdir. Piyasa ekonomisi özü itibarıyla bir üretim ekonomisidir.

97. Rant ekonomisinin temel kaynağı ve sorumlusu devlettir. Rant ekonomisinde çalışmadan ve üretmeden sadece spekülatif bazı işlemlerle para kazanılması söz konusudur. Rant ekonomisi bir transfer ekonomisidir. Rant ekonomisinde toplam piyasa üretiminde bir artma olmaksızın mevcut gelir sadece bir kesimden diğerine transfer edilmektedir. Raiye ve faiz ekonomisi sonuçta ülkenin fakirleşmesine ve toplum kesimleri arasındaki gelir dengesizliğinin daha da bozulmasına yol açar.

98. "Laissez faire-laissez passer" (bırakınız yapıları, bırakınız geçsinler) esasen merkantilizmin dar ve kapalı ticari zihniyetine karşı fizyokratlarca ifade edilmiş bir sloganıdır. Bu düşünce, merkantilist dönemde, devletin ve loncaların ticarete getirdiği sınırlamaların ve engellemelerin kaldırılması isteğini ifade etmektedir. O günün şartlarında söylenmiş olan bu slogan, maalesef daha sonraları çarpıtılmış ve liberal doktrin ile özdeşleştirilmiştir. Liberal ekonomik düzende aslanan, ekonomik birimlerin ekonomik kararlarından ve faaliyetlerinden kendilerinin sorumlu olmalarıdır. Yine liberal ekonomik düzende aslanan piyasa ekonomisinin "tabii" işleyişidir. Devlet, ancak gerektiğinde en az müdahale eden

bir konumda olmalıdır. Liberal ekonomik düzen hiçbir şekilde "ölen ölür kalan sağlar bizimidir" şeklinde ifadesini bulan laissez faire ekonomisi ile karıştırılmamalıdır.

99. Anarşizm, devlete değil tüm organize edilmiş kurumlara karşıdır. Anarşizmin hedeflediği anarşist toplum; kanunların, baskının, fiziki zorlayıcı güün, polis, asker ve mahkemelerin olmadığı bir toplumdur. Anarşizm sınırsız bir özgürlükten yanadır. Oysa özgürlüğün sınırlandırılmadığı bir toplumda "düzen" değil "düzensizlik" (anarşi) hakim olur. Devletin olmadığı bir toplumda düzenlen söylemek mümkün değildir.

100. Özgür toplumun siyasi yapılanması, anarko kapitalistlerin, liberteryenlerin ya da liberallerin düşündükleri türden "devletsiz toplum", "minimal devlet" ve "ultra minimal" devlet değildir. Sivil toplumda, devletin her yerde ve zamanda müsbet ve meşru görevlerinin olacağı kabul edilir. Sivil toplumun ekonomik modelini ifade eden serbest piyasa ekonomisi bakımından anarko kapitalizmin devlet teorisi ve felsefesi ütopya sayılabilir.

101. Liberal toplum düzeninde anarko-kapitalistlerin "devlet, kötü bir gereksinim değil, kötü bir gereksizliktir"; devlet, zorunlu bir fenaluktur": "devlet, vazgeçilmez bir kötülüktür", "devlet, baskıya meşruluk kazandırmış bir kurumdur" şeklinde ifade edilen düşünceler ve sloganları itibar görmez. Liberal toplumda, minimal devletin bir zorunluluk olduğunu, sınırlı ve sorumlu devletin ise, meşru ve kabul edilebilir görevleri olduğunu savunulur. Liberal toplumda, aşırı büyümüş, ceberut, baskıcı-yasakçı ve müsrif devlete karşıdır.

VI. Devletin Ekonomik Güç ve Yetkilerini Kullanımı ve Sınırları

102. Egemenlik hakkının sahibi olan devletin ekonomik güç ve yetkileri bulunmaktadır. Bunlar; harcama, vergileme, bütçe yapma, borçlanma, para basma hakkı ve yetkileridir. Devletin ekonomik güç ve yetkilerinin hukuki sınırları tespit edilmediği takdirde, bu

güç ve yetkilerin siyasal iktidarlarca aşırı ve kötü kullanımı söz konusu olabilir.

103. Devletin, toplumsal ihtiyaçların karşılanması için bizzat mal ve hizmet üretmesi doğru değildir. Devlet, ancak piyasa ekonomisinde üretilmeyecek mal ve hizmetleri arz etmelidir. Kamusal mal ve hizmetler için devletin sınırsız harcama yapma yetkisi, sonuçta, ekonomik sorunların giderek daha da ağırlaşmasına neden olur. Kamu harcamaları, ancak özel sektörün hizmet sunamayacağı alanlarda olmalı ve kamu harcamalarının büyümesi mutlaka anayasal ve/veya yasal normlarla sınırlandırılmalıdır.

104. Kamu maliyesinde, kamu gelir ve giderlerinin birbirine denk olmasını öngören denk bütçe ilkesi mali sorumluluk için gereklidir.

105. Bireyler için söylenen "ayağımı yorganına göre uzat" sözü, ilke olarak, devlet için de geçerli olmalıdır. Nasıl ki bireyler, harcamalarını gelirlerine göre yapıyorlarsa, devlet de aynı şekilde harcamalarını, vergi gelirlerine göre yapmalıdır. Kamu maliyesinde geçerli olan "önce harcamalar, sonra gelirler belirlenir" kuralı doğru değildir. Gelirler harcamalara göre değil, harcamalar "vergiler" dikkate alınarak belirlenmelidir. Vergilemeden harcamak, kamu maliyesi dengelerini alt üste der. Bu bakımdan, denk bütçe temel ilke olmalı ve bu ilkedeki hangi hallerde vazgeçileceği önceden belirlenmelidir.

106. Siyasal süreç içerisinde siyasal iktidarın "vergilemeden harcama" eğilimleri ekonomik sorunların ağırlaşmasına neden olmaktadır. Vergilemeden harcama politikasının temel nedeni, vatandaşların vergiyi esasen bir külfet ve yük olarak kabul etmeleridir. Siyasal iktidarlar, kamu harcamalarını artırırken, oy kaybetmemek için bunun finansmanını vergi dışı kaynaklarla sağlamaya çalışırlar.

107. Sınırsız vergileme, "yasal soygun"dan ya da "yasal haraç"tan başka bir şey değildir. Liberal ekonomik düzende vergiler tarafsız olmalı ve ekonomik birimlerin karar ve faaliyetleri üzerinde fazla etkide bulunmamalıdır. Vergi oranları çok yüksek ve dolaylı-

ıyla vergi yükü ağır olmamalıdır. Ağır vergiler piyasa ekonomisini tahrip edici sonuçlar ortaya çıkarır.

108. Devletin vergilemeden harcama yapmasında iki temel finansman kaynağı vardır. Bunlar borçlanma ve para basmadır. Devletin borçlanma ve para basma hakkını ve yetkilerini ne şekilde kullanacağı mutlaka anayasal ve/veya yasal normlarla belirlenmeli ve sınırlandırılmalıdır. Sınırsız borçlanma ve para basma ekonomik sorunların temel kaynağıdır.

VII. Otoriter ve Totaliter Sosyal Düzenlemeler

109. Tüm otoriter ve totaliter rejimler (sosyalizm, komünizm, faşizm, nasyonal sosyalizm, aşırı milliyetçilik, protaryanizm, despotizm vb.) anti-özgürlükçü ve anti-demokratik sosyal düzenlerdir.

110. Otoriter ve dikta rejimlerinde devlete ve onun temsilcisi durumunda olan "şefe", "askeri cuntaya", "diktatöre" itaat ve riayet emredilir. Otoriter rejimlerden biri olan faşizmde amaç, birey değil devlettir. Faşizmde ve aşırı milliyetçilik akımlarında milletin bir bütün olduğu ve bir otorite çerçevesinde toplanması savunulur. Faşizm, devleti kutsal addeden, bireyleri ise devletin kölesi yapan bir diktatörlük rejimidir. Liberal toplum, faşizmde olduğu gibi otoriteyi ve disiplini değil, özgürlüğü; hiyerarşiyi değil kanun önünde eşitliği savunan bir toplum düzenini benimser.

111. Liberal düşünce, Marksist ve sosyalist kökene dayalı tüm akımlara karşıdır. Özgürlükçü toplumda Marksizm ve sosyalizm anti-liberal ve anti-demokratik bir doktrin olarak ele alınır. Bireylerin ekonomik ve siyasi hak ve özgürlükleri Markist ve sosyalist devlet sistemlerinde ya hiç yoktur veya önemli ölçüde budanmıştır. Mülkiyet, miras, sözleşme hakkı ve özgürlüğünün bulunmadığı bir ekonomik sistem olan Marksizm ve sosyalizm, esasen sakat ya da eksik bir ideoloji olarak değil "ölü" bir ideoloji olarak doğmuştur. Sosyalizm sadece uygulamada iflas etmiş değildir, aksine teori olarak yanlışlanmıştır.

112. Özgür toplumun yapısı, özel mülkiyeti reddeden ve toplumun tüm üyelerinin devlete çalışmasını ve daha sonra üretimin bölüşülmesini öngören sosyalizme tümüyle uzaktır. "Devletin malı, milletin malıdır" sözü doğru değildir. Devletin sahip olduğu bir kısım mal ve mülk ortak tüketime sunulabilir. Barajlar, köprüler, yollar, caddeler, ve benzeri altyapı tesisleri kamu mülkiyeti altında toplumun ortak kullanımına arzedilebilir. Liberal ekonomik düzende, bu türde devlet mülkiyeti dışında esas olan özel mülkiyettir.

113. Özgür toplum taraftarları, korporatizm ve sendikalizm gibi akımların savunduğu "korporatif mülkiyet" ve "konfederasyon mülkiyeti" sistemlerinin başarı şansının düşük olduğunu ve bunların hiç bir şekilde özel mülkiyet sisteminin alternatifi olamayacağını savunurlar. Sendikalizm, bir ekonomide tüm iktisadi faaliyetlerin işçi sendikaları tarafından yürütülmesini savunan bir akımın adıdır. Bu sistemde işçilerin ortak mülkiyetine dayanan sendikaların konfederasyonlar halinde birleşmeleri savunulur. "Özyönetim modeli" olarak adlandırılan bu sistemin birbenzeri de bazı sosyalistlerin savunduğu lonca sisemidir. Lonca sisteminde, işçilerin loncalar halinde teşkilatlanarak iktisadi faaliyetleri üstlenmeleri savunulur.

114. Korporatizm sendikalizmden biraz farklıdır. Korporatizm, işverenler ile işçiler arasında, işbirliğini, dayanışmayı ve paylaşımı öngören bir mülkiyet sistemidir. Korporatif ekonomik düzende iktisadi faaliyetler, sendikalar tarafından değil, korporasyonlar kanalıyla yürütülür. Korporasyon, meslek kuruluşlarına benzer yapıda teşkilatlanmış bir kurumdur. Korporasyonlarda yapılan üretim sonucunda elde edilen hasıla, çalışanlar ve yöneticiler arasında paylaştırılır.

115. Özgür toplumun ekonomik düzen modeli olan piyasa ekonomisinde, özel mülkiyet ve özel girişimcilik esastır.

116. Özgür Toplum, bilimsel sosyalizme olduğu kadar ütöpik sosyalizme ve devlet sosyalizmine de ters düşer. Özgür toplum, Lassalleci ve Fabiancı devlet sosyalizminin

uzağındadır. Özgür toplum, aşırı devletçilik akımlarını sosyalizmin bir uzantısı olarak görülür. Bismarkizm de Alman devlet sosyalizminin bir uzantısıdır. Liberal toplum düzeni, devletin yüceltildiği ve toplumsal refaha ancak devlet aracılığıyla ulaşılabildiği bir düzen değildir.

117. Özgür toplumu savunanlar, Marksizme dayalı devrimci sosyalizme olduğu kadar demokratik sosyalizm adı verilen akıma da karşıdırlar.

118. Devrimci sosyalizm, sınıf mücadelesi tezine dayanan ve amacına ulaşmak için bir devrim yapılmasının ve proleteryanın egemen kılınmasının (proleterya diktatörlüğü) zorunluğunu savunan bir ideolojidir.

119. Demokratik sosyalizmin savunucuları, ekonomik hayatın sosyalist biçimine şiddet ve ihtilal yoluyla değil, fakat evrimci yollardan (parlamento kanalıyla, seçim mekanizmasıyla halkın barışçı yollarla ikna edilmesi suretiyle) ulaşılabileceğine inanırlar. Demokratik sosyalizm, zamanla sosyal demokrasi adı verilen bir akıma dönüşmüştür.

120. Sosyal Demokrasi, Marksizme ve sosyalizme dayalı olarak doğan, ancak zaman içerisinde devletin ekonomiye aktif ve fonksiyonel müdahalede bulunmasını öngören bir müdahaleci sosyal devlet anlayışına dönüşen fikir akımıdır.

121. Sosyal demokrasi, bir iktisadi ve siyasi doktrin değil, Batı Avrupa'da "sosyal demokrat" adı ile kurulan partilerin hareketidir. Başlangıçta sosyalist ve aşırı devletçi fikirleri savunan sosyal demokrat partiler, zaman içerisinde piyasa ekonomisini savunmaya ve liberal politikaları uygulayan partilere dönüşmüştür.

122. Özgür toplumun yapısı, aşırı milliyetçilik ve ırkçılık akımlarına ve jakobenizme ters düşer. Aşırı ve saldırgan milliyetçilik her zaman faşizme davetiye çıkarır. Alman nasyonal sosyalizmi (nazizm) aşırı ve saldırgan milliyetçiliğin tipik bir örneğidir.

123. Liberal toplum düzeninde insanlar doğuştan eşit ve özgür olarak kabul edilir. Liberal toplumda insanlar arasında ırk, din, dil,

etnik köken itibarıyla ayrımcılık yapılmaz. Hiç bir ırk, diğer bir ırka göre üstün değildir. Irk, din, dil, tarih ve kültür bilincine sahip olanların birlikte yaşamak istemeleri doğaldır. Ancak, hiç bir zaman, diğer insanların hor görülmesi ve dışlanması kabul edilemez. Bir ülke içerisinde yaşayan insanlar ırkları, dinleri, dilleri farklı da olsa hiç bir şekilde taciz edilemezler. Liberal toplum taraftarları, yabancı düşmanlığına, ırkçılığa ve fanatik dinci gruplara karşı çıkarlar. İnsan, hiç şüphesiz, kendi vatanını ve milletini sever, ancak vatan-severlik, koyu bir nasyonalizm taraftarı olmayı gerekli kılmaz. Liberal toplum düzeninde, aşırı nasyonalist akımlar yerine prensip olarak enternasyonalizm, yani uluslar arasında dayanışma, hoşgörü, barış ve işbirliği esas alınır.

124. Özgür sivil toplumda kendi kendine yeterliliğin (otarşi) esas alındığı bir ekonomik yapı hedeflenmez. Özgür toplum, merkantilist zihniyete dayalı kapalı bir ekonomide teşekkül edemez. Globalleşen dünyada ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda diğer ülkelerle işbirliği yapmak, ticareti mümkün olduğu ölçüde karşılıklı çıkarılara dayalı olarak serbestleştirmek önem taşımaktadır. Uluslararası ekonomide açık piyasa ekonomisinin hakim olması genel refah düzeyinin yükselmesi açısından önemlidir.

125. Özgür toplum ideali, aşırı siyasi milliyetçilikle çelişir. Millet temeline dayalı bir devletten yana olmak, şüphesiz, insanların milletlerin özgür kararları ve tercihleridir. Ancak aşırı siyasi milliyetçilik her zaman otoriterizme, faşizme ve ırkçılığa davetiye çıkarabileceğinden tehlikelidir. Aşırı siyasi milliyetçilik akımında devlet ve millet kutsallaştırılarak birey ikinci plana itilmektedir.

VIII. Muhafazakârlık, Değişim ve Reform

126. Muhafazakârlık, "statüko"nun (mevcut kurulu düzenin) muhafazası anlamına gelir. Muhafazakârlar, köklü reform ve değişimlere karşı şüpheyile bakarlar. Açık toplumun temelinde yatan düşünce, klasik muhafaza-

zakârlığa karşıdır ve değişime daha sıcak bakar. Sivil toplum düzeni uzun bir evrimin sonucunda oluşmuştur. Özgür toplumu savunanlar, bu yüzden, kuralların ve kurumların tecrübenin önemini inkâr etmez, aksine; bunlara değer verirler. Tecrübe, gelenek ve görenekler, şüphesiz çok önemlidir, ama çoğu zaman yenilikler hesaba katılarak değerlendirilmelidir.

127. Mevcut kurumsal yapının, yani "status quo"nun tümüyle tahrip edilmeden değiştirilmesini öneren reformist bir yaklaşım gereklidir. Özgür toplumda "reform"un önemine ve gereğine inanılmakla birlikte, reformların toplumsal yapıda ve kurumlarda deformasyona yol açabileceği tehlikesi de gözardı edilemez. Reform gereklidir ve kaçınılmazdır. Ancak uzlaşmaya ve hoşgörüyeye dayalı olmayan bir reform başarılı olamaz.

128. "Değişim", "reform" ve başarıya dayalı demokratik "devrim" isteklerinin kendiliğinden oluşması ve halk tarafından benimsenmesi gereklidir. Siyasal ve toplumsal kültürü dikkate almaksızın tepeden inme reform ve değişim planları yapılamaz. Toplumun değişimini ve reformu sağlamak için bir grup entellektüele ya da seçkin kesime bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir. Değişim ve reform "taban"ın, yani halkın istekleri sonucunda gerçekleşmelidir.

129. Siyasal karar alma sürecinde gerçekçi bir "reform" yapılması gereklidir. Siyaseti ve kamu yönetimini yeniden yapılandıracak bir projeye acil ihtiyaç vardır. Liberal demokrasinin temel ilkelerine dayalı gerçekçi bir reform projesi siyasi bir devrim niteliğini taşımamalıdır. Bu reform, ülkenin sosyo-ekonomik şartlarını dikkate almalı ve geleneksel değerleri tahrip etmeden yapılmalıdır.

130. Değişim ve reforma karşı olanlar genellikle mevcut durumlarından ve konularından memnu olan gruplardır. Bürokrasi, değişim ve reformu savunduğ kadar, buna engel olan bir yapıdadır. Devletin ve bürokrasinin küçültülmesi, şüphesiz devlet yöneticilerinin ve bürokratlarının çıkarlarına ters düşebilmektedir.

131. Özgür toplum düzeninde, sözleşmecilik (contractarianism) ve bunun gerisinde yatan kurucu rasyonalizm fikri savunulmakla birlikte, insan aklının ve bilgisinin sınırlı olduğu gerçeği ihmal edilemez. İnsanın bilgisi esasen sınırlıdır. Dolayısıyla, tüm toplumsal yapı ve kurumların insan bilgisi ile mükemmel bir şekilde düzenlenmesi ve planlanması mümkün değildir. Örneğin, tüm iktisadi faaliyetlerin insanlar tarafından merkezi planlamaya dayalı olarak düzenlenmesi mümkün değildir. İktisadi faaliyetlerin önemli bir kısmı, insan eylem ve davranışlarının sonucu olmakla birlikte bilinçli ve amaçlı olarak oluşturulmuş değildir. Aksine, iktisadi faaliyetlerin bir kısmı kendiliğinden (spontan) oluşmuştur. Örneğin, piyasa kendiliğinden oluşmuş bir düzenidir. Özetle, insanlar merkezi bir planlama bürosu ile tüm iktisadi faaliyetleri hiç bir zaman mükemmel bir şekilde düzenleyemezler. Piyasa, kendiliğinden tabii olarak işleyen bir düzendir. Ancak piyasa aksaklıkları ve yetersizlikleri konusunda insanlar akıl ve bilgi yardımıyla çözüm üretebilirler. İnsanın akli ve bilgisinin sınırlı olması özgür toplumda uzlaşmanın ve sözleşmenin önemini artırmıştır. Tüm insanlar bir bilmezlik perdesi gerisindedirler ve bu bakımdan değişim ve reformların mümkün olduğu ölçüde geniş bir mutabakata dayalı olarak yapılması gerekir.

132. Özgür toplumda, pragmatizme pek itibar edilmez. Pragmatizm felsefeye, teorik ve ampirik çalışmalara önem vermez. Pragmatizm, bir pratik uygulama yaklaşımıdır. Pragmatizm, fikri ve felsefi temele, bilimsel bilgiye ve ampirik çalışmalara dayanmaksızın bir görüşün ya da moda bir akımın alınıp uygulanmaya kalkışılmasıdır. Sivil toplumda, bilgiye ve özellikle bilimsel bilgiye önem verilir.

133. Özgür toplumda dogmatizm etkisizleştirilir. Toplumsal yapının yeniden inşasında "tabu"lar, dokunulmaz, karşı konulmaz ve eleştirilmez olarak görülmektedir. Özgür toplumda her türlü itirazın ve şüphenin üstünde tutulan ilkeler olmamalıdır. Bireyler, tabular ve dogmalar konusunda özgür düşüncelerini açıklayarak, bu tabuların kaldırılmasını

isteyebilirler. Kutsal ve tabu olarak kabul edilen şeyler özgürlüğe vurulan zincirlerdir.

IX. Ahlak

134. Ahlak, toplumsal yaşamda belirli kişi, grup ya da toplum için belirli zamanda ve belirli bir yerde geçerli olan (ya da geçerli olması beklenen) değer yargılarının örf, âdet, norm ve kuralların oluşturduğu bir sistem bütünüdür.

135. Ahlak kuralları, belirli bir kişi, grup ya da toplum için geçerli olan değer yargılarıdır. Ahlaki kurallar, genel geçerliliğe sahip değildirler. Bir başka ifadeyle, neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi ya da kötü olduğu kişiden kişiye, gruptan gruba ve nihayet toplumdan topluma değişebilir. Özetle, ahlak kuralları subjektif ve göreceli özelliğe sahiptir.

136. Ahlak kuralları, belirli bir yerde geçerli olan değer yargılarıdır. Herkes için genel geçerliliğe sahip ahlaki kurallar olmadığı gibi, her yerde genel geçerliliğe sahip ahlaki kurallar da yoktur.

137. Ahlak kuralları, belirli bir zamanda geçerli olan değer yargılarıdır. Bugün geçerliliği olan bir ahlak kuralı, öemini zamanla kaybedebilir ve hatta değersiz olmayabilir.

138. Ahlak insanlararası ilişkilerde nasıl davranılması (ya da nasıl davranılmaması) gerektiğini gösteren "kendiliğinden oluşmuş" (spontan) ve "hazır" değer yargıları sistemidir. Ahlak kuralları kendiliğinden oluşur. Ancak daha sonra "hukuk kuralı" haline dönüşebilir.

139. Ahlak, insanlararası ilişkilerde uyulması beklenen kuralları ve yapılması gereken görevleri belirtir. Bu bakımdan, en başta, bir ahlak türü olarak birey ahlakı'ndan söz etmek gerekir. Birey ahlakında toplum üyelerinden beklenen kurallar önem taşır. Bir toplumda uyulması beklenen kurallar, örf ve adetler ise sosyal ahlak (toplumsal ahlak)'ı oluşturur.

140. Ahlak sadece "uyulması beklenen kuralları" değil, aynı zamanda "yapılması

gereken (ya da beklenen) görevleri" de belirtir. Bu çerçevede aileden ve tüm toplumdan bir sorumluluk beklenilmektedir. Sorumluluk, esasen ödev ahlakıdır.

141. Özgür toplumun ahlak felsefesi, Kant Ahlakıdır. Immanuel Kant'ın ahlak anlayışı, her yerde ve zamanda neyi yapmamız gerektiğini değil, neyi istememiz gerektiği üzerinde durur. Kant'ın ahlak felsefesi iki temel ilkeye dayanır. (1) "Sana yapılmasını istemediğini, sende başkalarına yapma". (2) "Aynı zamanda genel bir yasa ve evrensel bir kural olmasını isteyeceğin birmaksime (kurala) göre hareket et". Kant ahlakı, bir bireysel sorumluluk ve ödev ahlakı anlayışıdır.

142. Özgür Toplumda, "bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın", "gölge etme başa ihsan istemem" şeklinde ifade edilebilecek kinik ve sekinci ahlak anlayışları egemen değildir. Özgür toplum ahlakının aynı şekilde haz ahlakı ya da kirene ahlakı olarak adlandırılan hedonizm olduğu söylenemez. İnsanın tek amacı en yüksek hazza ulaşmak, zevklerini tatmin etmek olmamalıdır. İnsan kendine direkt fayda sağlamayan, kendini direkt olarak ilgilendirmeyen toplumsal sorunlara karşı da duyarlı olmalıdır. Ataraksia (ruh dinginliği) ve apothos (ilgisizlik) kinik-sekinci- hedonist ahlak felsefelerinde geçerlidir.

143. Devlet ahlakı, siyasetçilerin ve bürokratların siyasal karar ve uygulamalarda uymaları gereken ahlaki kuralları ifade eder. Şüphesiz, seçmenler ve çıkar ve baskı grupları için de ahlaki normlar ve ölçüler söz konusudur.

144. Devlet ahlakının temeli hukukun üstünlüğüne dayalı olmalıdır. İyi bir toplumsal düzende devletin ve vatandaşların hukuk üstünlüğüne inanmaları ve saygı göstermeleri gerekir. Özgür toplumda kural ve kurumlar büyük önem taşır.

145. İyi bir toplumsal düzende, oyunun kurallarının önceden ve toplumsal uzlaşmaya dayalı olarak tesbit edilmesi siyasetin ıslah edilmesi için önemlidir. Siyasette oyuncunun kurallarının önceden tesbit edilmesi, politikacıların güç ve yetkilerini kötüye kullanmalarını

nı engeller. Günümüzde maalesef pek çok toplumda siyaset saygınlığını önemli ölçüde yitirmiştir. Halkın politikacı imajı; "uçkağıtçı", "dalavereci" ve "yalancı" insan tipleriyle özdeşleşmiştir. "Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez" "ver oyunu-al istediğini" mantığı siyasette her geçen gün yaygınlaşmaktadır. Siyasal karar alma sürecinde yaşanan kirlilikler, sade vatandaşları siyasete karşı ilgisiz, kaygısız ve kararsız kılmaktadır. Siyaset, gerçekte saygın bir müessesedir. Özgür toplumda devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin çerçevesinin çizilmesi ve sınırlandırılmasıyla politikaya saygınlık kazandırılabilceği savunulur.

146. İş dünyasında mal ve hizmetlerin, üretim ve tüketim sürecindeki doğrular ve yanlışlar iş ahlakının konusunu oluşturur. Üretim sürecinde firmadan beklenen görev ve sorumluluklar ile firmanın uyması istenilen kurallar üretici ahlakını belirler. Tüketicilerden beklenen görev ve sorumluluk ile uymaları istenen kurallar ise tüketici ahlakı olarak adlandırılır. İş ahlakı, bunun dışında işletme sahibi, yönetici ve çalışanlarının uymaları gereken kuralları da içerir. Bu çerçevede üç yeni ahlak kavramı daha karşımıza çıkmaktadır: İşveren ahlakı, işçi ahlakı (personel ahlakı) ve yönetici ahlakı. İşverenlerin ve üreticilerin; tüketicilere, çalışanlarına, çevreye ve devlete karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışanların da aynı şekilde işletmede uymaları ve yerine getirmeleri gereken sorumlulukları vardır. Sivil toplumun ekonomik modelini ifade eden serbest piyasa ekonomisinde iş ahlakının temel ilkeleri mutlaka oluşturulmalıdır.

147. Medya ahlakı, tüm medya araçlarının, haber, ilan, reklam ve satış promosyonlarının dürüst, gerçeğe dayalı, tüketici ve topluma karşı bir sorumluluk duygusunu taşıyacak tarzda olmasını gerektirir. Medya ahlakında haber yayını, uygun kanıtlarla garantilenmiş doğrulara dayanmalıdır. Yorum ise subjektiftir, ancak dürüst ve ahlaki ölçülerde olmalıdır.

148. Bilgi toplumuna ve enformasyon çağına doğru hızla ilerlerken medyanın her geçen gün önemi daha da artmaktadır. Ancak, medyada yaşanan kirlilikler ve yozlaşmalar

medya ahlakının tesis edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Çağdaş demokrasilerde, dördüncü kuvvet olarak anılan medyanın gücü ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri akıl almaz bir hızla artmaktadır. Bu bakımdan medya ahlakına ilişkin kuralların oluşturulması önem taşımaktadır.

149. Eğitim, öğretim ve bilimsel araştırmanın ahlaki ölçüleri ve normları olmalıdır. Üniversitelerde ve araştırma kuruluşlarında çalışan bilim adamlarının bilimsel araştırmalarında uymaları beklenen krallar, bilimsel araştırma ahlakının temellerini oluşturur. Eğitim ve öğretim faaliyetleri de belirli ahlaki normlar çerçevesinde yürütülmelidir. İyi bir toplumsal düzenin temelinde bilim, araştırma, eğitim ve öğretim vardır.

Sonsöz

Türkiye, yeni dünya düzeninde yerini alabilmek ve 21. yüzyıl bilgi toplumuna yetişebilmek için sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarını çözüme kavuşturmak zorundadır.

Türkiye, halihazırda ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Yapılması gereken ilk iş sorunları teşhis etmektir. Bu bakımdan, deyim yerindeyse bir "ülke sorunları genel envanteri"nin oluşturulması gereklidir. Teşhis, tedavi için gereklidir.

Türkiye'nin acil ihtiyaç sorunlarını çözüme kavuşturacak bir toplumsal yeniden yapılanma projesinin yürürlüğe konulmasıdır. Değişen değerler, değişen dünya ve değişen Türkiye, yeniden yapılanmayı ve reformu kaçınılmaz kılmaktadır.

Toplumsal yeniden yapılanma projesi, bir değişim ve reform stratejisi olmalıdır. Geçmiş, bugünü ve geleceği bir bütün olarak ele alan ülke stratejisinde Türkiye'yi 21. yüzyıla taşıyacak hedefler tespit edilmelidir.

Türkiye'nin yeni toplumsal vizyonu çağı yakalamak, gelişen ve değişen dünyada entegre olabilmektir.

Türkiye'nin yeni toplumsal vizyonu, iyi bir sosyal düzenin temel amaçları olan barış, özgürlük, adalet, refah ve güvenlik ilkelerini

gerçekleştirmek olmalıdır.

Türkiye'nin yeni toplumsal vizyonu, iyi bir siyasal düzenin temel ilkeleri olan çoğulcu, temsil ve katılıma dayalı, azınlık haklarının çoğunluk haklarına feda edilmediği, parlamentonun ve siyasal iktidarın güç ve yetkilerinin sınırsız olmadığı, hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu, bireylerin siyasi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir anayasal demokrasiyi gerçekleştirmek olmalıdır.

Türkiye'nin yeni toplumsal vizyonu, iyi bir ekonomik düzenin temel ilkeleri olan, özel mülkiyet, rekabet, veraset, sınırlı devlet, özel girişim ve bireylerin ekonomik hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir serbest piyasa ekonomisini gerçekleştirmek olmalıdır.

21. yüzyılın hedefi demokrasi ve piyasa ekonomisi (liberal ekonomik düzen) ilkelerine dayalı liberal demokrasiyi gerçekleştirmektir.

Bu hedeflere ulaşmak bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincine bağlıdır. Öncelikle toplumda yaşanan bir birey olarak görev ve sorumluluklarımız olduğuna inanmamız gerekiyor. Birey olarak "bana dokunmayan yılan

bin yaşasın", "gölge etme başka ihsan estemem", "bu memleketi biz mi kurtaracağız", "böyle gelmiş böyle gider" ve benzeri yaklaşımlardan ve anlayışlardan kendimizi arındırmamız gerekiyor. İsteğin, iradenin, cesaretin ve kararlılığın bulunmadığı yerde değişim ve reform olmaz.

Türk kamu yönetiminde bugün hâlâ Osmanlı kapıkulu geleneği ve Cumhuriyet rejiminin merkezî bürokratik yönetim geleneği varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin sivil toplum düzenine kavuşabilmesi için değişim ve reformun bireyler tarafından diyalog ve uzlaşmaya dayalı olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Türkiye, özgür ve demokratik bir ülke olmak istiyorsa sivil toplum düzenini oluşturmak zorundadır.

Sivil toplum düzenini inşa etmek için tüm bireylerin ve tüm toplumsal katmanların gücüne ve katkısına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bir toplumsal misyondur. Vizyon olmadan hedef olmaz. Misyon olmadan da hedefe ulaşılmaz.■